

UDK 811.163.6'367

Andreja Žele

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

KOREFERENČNA VEZLJIVOSTNA RAZMERJA V SLOVENSKIH POVEDIH

Prispevek predstavlja in komentira določene pomensko- in strukturnoskladenjske pojave kot koreferenca/sonanašanje, disjunkcija/ločevanje in kookurenca/sopojavljanje v slovenščini in hkrati opozarja na njihove pomensko-skladenjsko-izrazne lastnosti v slovenskih povedih.

The article presents and comments on certain semantic- and structural-syntactic phenomena, such as co-reference, disjunction, and co-occurrence in Slovene and points out their semantic-syntactic-expressive features in Slovene sentences.

Ključne besede: koreferenca, kookurenca, disjunkcija, logična formula, pomenskoskladenjski obrazec

Key words: co-reference, co-occurrence, disjunction, logical formula, semantic-syntactic formula

Namen prispevka je z upoštevanjem metod aktualnega primerjanja skladenj slovanskih jezikov pri pomensko- in strukturnoskladenjskih pojavih kot koreferenca/sonanašanje, disjunkcija/ločevanje in kookurenca/sopojavljanje opozoriti na slovenske pomensko-skladenjsko-izrazne lastnosti oz. posebnosti.¹ Izkazalo se je, da to omogočajo tudi metodološko poenoteni univerzalni pomensko-slovnici obrazci, ki jih je po načelu pomenske splošnosti in oblikovno-zgradbene posebnosti za potrebe vseslovenskega projekta primerjalne skladnje izdelal prof. S. Karolak.²

Izhodiščni onomaziološki vidik (iz pomena v izraz) je hkrati tudi vezljivostni vidik. Vezljivost in z njo povezani skladenjski pojavi zahtevajo obravnavo na treh ravneh: 1) na logični (ustrezna izbira glede na vzajemno ustreznost povedja in udeležencev), sledita 2) pomensko- in strukturnoskladenjska predstavitev in 3) izrazna oz. izrazljivostna predstavitev (z različno stopnjo izrazljivosti oz. z možnostjo obvezne in neobvezne izrazitve oz. z nezmožnostjo izrazitve). Iz zgornjih obravnav izhajajo 1) logične formule, 2) pomenskopodstavni oz. propozicijski obrazci in 3) izrazni/eksplicitni obrazci; v slovenščini je na formalni/izrazni ravni uveljavljena delitev na vezljiva določila in družljiva dopolnila. V okviru izraznega/eksplicitnega obrazca se glede na izrazljivost danega udeleženca lahko govori o pojmih, ki imajo svoj označevalnik oz. izraz, ki je v stavku izražen ali neizražen, ali pa sploh nimajo ustreznega označevalnika oz. izraza.³ Znotraj osnovne stavčne zgradbe lahko govorimo o brezkontekstnih

¹ Teoretično in gradivno pobudo za članek sem dobila s sodelovanjem pri vseslovenskem projektu z delovnim naslovom *Primerjalna skladnja slovanskih jezikov druge polovice 20. stoletja*, ki ga vodi in koordinira prof. dr. Stanisław Karolak. Nosilka slovenskega dela projekta je prof. dr. Ada Vidovič Muha, sodelavki pa doc. dr. Simona Kranjc in doc. dr. Andreja Žele. Za namen projekta je bilo upoštevano novo besedje iz dnevne družbeno- in političnoangažirane publicistike (upoštevane so številke *Dela* za leta 2001–2003) in iz aktualiziranega leposlovja – romana *Galjot* (D. Jančar, ²1980) in *Katarina, pav in jezuit* (D. Jančar, 2000).

² Monografija, ki podrobneje predstavlja in razlaga teoretično-metodološki pristop prof. Stanisława Karolaka je *Od semantiki do gramatyki*. Wybór rozpraw, Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, 2001.

neizraženih udeležencih (o nezapolnjeni udeleženski vlogi v okviru stavka: $\emptyset$), in o kontekstnih neizraženih udeležencih (o nezapolnjeni udeleženski vlogi v okviru besedila), tudi v povezavi z anaforo, kataforo ali elipso: O). Npr. pomenskoskladenjske razlike med brezkontekstnim ($\emptyset$) in kontekstnim neizraženim udeležencem (O) so razvidne pri *On veliko bere $\emptyset$: On zdaj bere O* ipd.; stavek *Posrečilo se mu je* je samo kontekstno/(so)besedilno smiselno in sprejemljivo, kontekstni oz. (so)besedilni ostaja tudi, ko mu dodamo glagol *izviti/izmazati se* v *Posrečilo se mu je izviti/izmazati* ipd. Eliptični in hkrati stilni so primeri kot *Trudila se je z oblekami*, *Trudila se je s projektom*, *Trudila se je s torto* s pomenskopodstavnim obrazcem $W U_x \emptyset_p \emptyset_{x1} U_y$. Ravno upoštevanje sobesedila uspešno rešuje in večravninsko razjasnjuje pomensko-skladenjsko-izrazno obveznost in neobveznost udeležencev oz. določil.

Upoštevati je potrebno tudi možno razliko v razmerju: argumentacija/udeleženskost (število predmetnih in nepredmetnih udeležencev) : vezljivost (število določil $U_{x,y,z,v,p,q,r,s}$ tj. pomenskoskladenjsko razpoložljive/napovedljive predmetne udeleženske vloge (x, y, z, v) ali razpoložljive/napovedljive nepredmetne udeleženske vloge (p, q, r, s, tudi v stavčni obliki), ki odpirajo mesta različnim možnim udeležencem kot spremenljivkam (a, b, c)), npr. *Peter in Ljubica si dopisujeta* $V U_{x,y}$: *Peter si dopisuje z Ljubico* $V U_x U_y$, *Mlajši brat ga je seznanil s kolegom* $V U_x U_{y,z}$, *Dogovorili smo se* $W \emptyset_{x,z}$. Posebej je potrebno omeniti pomenskopodstavnega oz. propozicijskega udeleženca (v krepkem tisku) v *Govorila je o Jani, da je inteligentna* (nasproti *Govorila je, da je Jana inteligentna*), *Vedela je o Mariji, da ima skrbi* (nasproti *Vedela je, da ima Marija skrbi*) ipd.

1 Vezljivost in posledična koreferenčnost oz. posledična udeleženska sonanašajnska razmerja

Vezljivost je s svojo pomensko izvornostjo odvisna od pomenskosestavinskosti povedkovih glagolov – med najpogostejše rabljene uvrščamo glagolske sestavljenke oz. predložne izpeljanke, ki tudi eksplicitno kažejo pomensko-izrazni vpliv predponskega obrazila oz. predpone na vezljivost, npr. *Domačini so obdarovali goste (s spominki) : Domačini so podarili gostom spominke* ipd.

V dvo- ali večstavčnih povedih je tudi več glagolov, pretežno dvo- ali troudeleženskih, ki zahtevajo medsebojno pomenskosestavinsko ustreznost (t. i. glagolsko oz. povedkovo kookurenco/sopojavljanje/sodogajanje) in logično pomensko-izrazno usklajenost možnih udeležencev (t. i. udeležensko koreferenco oz. udeleženska sonanašajnska razmerja).

³ $U_{x,y,z,v,p,q,r,s}$ so izraženi vezljivi udeleženci z določenimi vlogami x, y, z (delovalniki + okoliščine); s tem simbolom je označen udeleženec ali njegov metonimično izražen del oz. sestavina. $\emptyset_{x,y,z}$ = v okviru stavčne povedi neizraženi pomenskoskladenjsko obvezno-vezljivi udeleženci (implicirani v povedkovem glagolu) brez upoštevanja sobesedila; $0_{x,y,z}$ = v okviru stavčne povedi neizraženi pomenskoskladenjsko neobvezno-vezljivi udeleženci z upoštevanjem sobesedila; znani in izraženi so v sobesedilu (tj. vezani na sobesedilo ali že na odvisni stavek v isti zloženji povedi); ( ) = za predmetne udeležence; [ ] = za nepredmetne udeležence oz. za druge pomenskopodstavne/propozicijske udeležence.

Pomenskosestavinsko zapletenejši glagoli oz. povedki višjega reda (označeni z W) lahko vzpostavljajo kookurenčno/sopojavljajno/sodogajalno razmerje med t. i. jedrnim in notranjim povedkom v zloženih povedih, ker vključujejo razmerne oz. povezovalne pomenske sestavine, ki omogočajo oz. odpirajo skladijske vloge oz. pomene drugim povedkom (navadno pomensko oz. pomenskosestavinsko manj zapletenim glagolom oz. povedkom prvega reda, označenim z V). Pomenskoskladijsko razmerje med jedrnim in notranjim povedkom vzpostavlja koreferenčno/sonanašansko razmerje med prvim udeležencem notranjega povedka in prvim udeležencem jedrnega povedka pri glagolih tipa *odločiti se, priznati, odvaditi se, obljubiti, obvezati se* ipd. v *Peter se je odločil, da odpotuje, Peter je obljubil, da se bo poboljšal*, in med prvim udeležencem notranjega povedka in drugim udeležencem jedrnega povedka pri glagolih tipa *obvezati, opominjati, sumiti, preprič(ev)ati* ipd. v *Peter je opominjal Ano, naj varuje skrivnost, Ana je prepričevala Petra, naj se oženi z njo*.

Pri vsem tem je tudi pomembno izhodiščno osnovno spoznanje, da število udeležencev ni odločilno za število udeleženskih vlog, ker npr. t. i. sestavljeni udeleženci (tovrstni udeleženec je npr. človeško telo s posamenimi deli oz. organi) odpirajo glede na številnost svojih relevantnih udeleženskih sestavin (npr. telesnih delov oz. organov) tudi določeno število udeleženskih vlog – t. i. pomensko- in strukturnoskladijska razstavitve udeleženca na sestavine, ki prevzamejo določene udeleženske vloge. Tovrstna metonimična zapolnitev udeleženskih vlog s sestavinami istega udeleženca uvaja t. i. (označevalno) disjunkcijo sestavin istega udeleženca v primerih kot *Poljubil jo je na lice, Frizer je obril Janezu brado, Na glavo mu je položil venec, Dekle se je s hrbtom obrnilo proti svetlobi*

Meja med disjunkcijo (ločevanjem) in koreferenco (sonanašanjem) udeležencev je prav zaradi izvorne skladijskopomenske odvisnosti od vključenih glagolov in iz glagolskih tvorjenk zabrisana v primerih, ko se v poved vključena glagol in izglagolska tvorjenka povezuje z istim udeležencem, npr. *Julija draži Majo z mečkanjem papirja* (nasproti kondenzaciji (zgoščevanju) v *Julijino mečkanje papirja draži Majo*), *Andrej smeši družino z nošenjem razcapanih oblek* $W U_x \text{part} U_y \text{NV/NW}_{\text{part}}$ ipd. Od pomenskopodstavnih oz. propozicijskih obrazcev je s prekodiranjem v izrazne/eksplicitne obrazce navadna tudi izrazna/eksplicitna disjunkcija udeležencev oz. njihovih sestavin glede na ustrezne udeleženske vloge – tj. sestavine istega udeleženca lahko dobijo različne udeleženske vloge v povedi, npr. *Nasmeh Ivanke je opogumil Janeza k poljubu* – $P(p, y, q) - P[P(x, y, P(x\dots n))] - C[C(a, b, C(a_2\dots n))]$ z disjunktivnim zapisom $W \text{NV}U_x U_y, \text{NV}\emptyset_{x_2\dots}$, ki upošteva stavčno neizražene ($\emptyset$) in (so)besedilno neizražene (0) udeležence; podobno še *Mati je primorala/prisilila sina k delu* (žMati je primorala/prisilila sina, da se je lotil dela) – $P(x, y, p) - C[a, b, C(a_2\dots n)]$ z disjunktivnim zapisom $W \emptyset_p U_x U_y, \text{NV}\emptyset_{x_2}$, kar pa je pomenskoskladijsko enakovredno nedisjunktivnemu zapisu $W U_x U_y, \text{NV}$, *Vodilni je ukazal tajniku odstop s položaja* (žVodilni je ukazal tajniku, naj odstopi s položaja) – $P(x, y, p) - C[a, b, C(a_2\dots n)]$ z disjunktivnim zapisom $W \emptyset_p U_x U_y, \text{NV}\emptyset_{x_2}$, kar je pomenskoskladijsko enakovredno nedisjunktivnemu zapisu $W U_x U_y, \text{NV}$, *Janez je odprl vrata s ključem* $W \emptyset_p U_x U_y, U_p$ ($\emptyset_p$ = vrata so bila zaklenjena), *Janez se pelje z avtom z doma* $W \emptyset_p U_x U_y, U_p$ ($\emptyset_p$ = 'ni ga več doma' U_p = z doma); podobno še npr. *Mnogi novinarji so pisali o bivšem premieru* $W U_x \emptyset_p \emptyset_{x_2}$, *Njegov sin ga obožuje, Boji se matere* $W U_x \emptyset_p U_{x_1}$, *Sramoval se je, da se ni zahvalil W*

$O_x V O_{x1} O_y \emptyset_p$, *sramoval se je, da sinu ni rekel tega* $W O_x V O_{x1} U_y U_p$; v smer pomenko- in strukturoskladenjske disjunkcije gredo tudi primeri *Mati in sin sta dobrosrčna* > *Mati je dobrosrčna in sin je dobrosrčen* – *Mati in sin sta si podobna po dobrosrčnosti* > *Sin je podoben materi po dobrosrčnosti* – $P(x_{part}, y_{part}, P_{part}) / C(a_{part}, b_{part}, C_{part}) / W U_{part} U_{part} V_{part}$ ipd.

1.1 Vezljivostne pomenske skupine slovenskih glagolov

Iz vezljivostnega vidika je smiselno upoštevati delitev glagolov oz. povedkov na tiste 'prvega/nižjega razreda' (V) s **samo** predmetnimi udeleženci v enostavni povedi in na glagole oz. povedke 'drugega/višjega razreda' (W, tudi t. i. razlagalni oz. razmerjni glagoli oz. povedki) s **tudi** nepredmetnimi udeleženci in udeleženskimi odvisniki (s t. i. pomenskopodstavnimi udeleženci oz. določili U_p/O_p) v večstavni (zloženi) povedi; sem sodijo tudi naklonski in fazni glagoli – nepolnopomensko uporabljeni naklonski in fazni glagoli pa so skupaj s pomožnimi glagoli samo sestavine povedja oz. povedka. Razmerje glagol : povedek zahteva ločevanje med glagolsko vezljivostjo v okviru glagolskih leksemov in povedkovo vezljivostjo v okviru stavčne povedi.

Zaradi večje poenotenosti pri primerjalni obravnavi slovanskih skladenj nastala tudi poenotena in poenostavljena delitev glagolov na pomenskovezljivostne skupine: 1 statični glagoli (*biti, prebivati, ležati, stati, dotikati se* ipd.), 1.1 statičnorazmerni glagoli z nadpomenko *imeti* (*vsebovati, obsegati, želeti, hoteti* ipd.), 2 procesni glagoli (*postajati, trajati, boleti, celiti se* ipd.), 3 dogajalni glagoli (*dogajati se, preživljati, rasti* ipd.), 3.1 operativni glagoli (*ravnati, upravljati, usmerjati, gojiti* ipd.), 3.2 kreativni glagoli (*ustvarjati, oblikovati* ipd.), 3.3 destruktivni glagoli (*razbijati, ruvati, trgati* ipd.), 3.4 glagoli premikanja (*premikati (se), gibati (se), hoditi, iti* ipd.).⁴ S pomenskoskladenjskega vidika oz. glede na določen skladenjski pomen v povedi se naštetih glagoli pojavljajo kot povedki prvega/nižjega razreda ali kot povedki drugega/višjega razreda.⁵

Zgornja posplošena delitev se prekriva z glavno splošno delitvijo glagolov na vezljivostne pomenske skupine v slovenščini (le da skupina t. i. operativnih glagolov zaobjema tudi glagole govorjenja/mišljenja/razumevanja, skupina t. i. destruktivnih glagolov pa glagole sprememb in splošnih sprememb s premikanjem).

Z vidika glagolske vezljivosti v slovenščini so izdelane glagolske skupine.⁶

⁴ S. Karolak (2001: 22–25) glede na vezljivostne zmožnosti glagole podrobneje deli na glagole 1) hotenja, prizadevanja, pričakovanja, 2) čutenja, 3) pohvale, nagrade, poplačila, povmitve, 4) procesov – umiranja, rasti, usihanja/venenja, omedlevanja, 5) dejavnosti – hoje, sprehanjanja, vožnje, branja, pisanja, govorjenja, igranja, 6) dogodka – rojevanja, izginjanja, pojavljanja, vstopanja, odkrivanja, stvarjenja, 7) stanjskosti (biti čist/zadolžen/zaljubljen/suh/suša, 8) vede, znanja, resnice, vere, zavesti, razumevanja, 9) nameščanja, posajanja, prenehanja, pričakovanja, upanja, 10) vzroka (povzročiti, sprožiti), 11) zanikanja, ugovarjanja, oporekanja.

⁵ Pod vplivom pomenskih delitev A. Wierzbicke (1972) S. Karolak (2001: 24–25) ločuje 'proste pomene' (poj'cia proste) in 'sestavljene pomene' (poj'cia zBođone); sama proste glagolske pomene opredeljujem kot temeljne pomene, sestavljene glagolske pomene pa kot specializirane pomene. S. Karolak še dodaja logično ugotovitev, da na splošno v jezikih prevladujejo sestavljeni pomene. T. i. sestavljene glagolske pomene deli v pomenske skupine glagolov 1) predvidevanja, pričakovanja, slutnje, 2) nadejanja, upanja, želje, 3) straha, slutnje, 4) nanašanja, 5) obljube, veljave, 6) govorjenja, 7) zmote, 8) pomoči, 9) laži, 10) namere, 11) zanimanja, 12) maščevanja, 13) oštevanja, zmerjanja, 14) raziskovanja, preiskovanja.

Različna pomenskost in tvorjenost glagolov izoblikuje pomenskohierarhično vezljivostno mrežo tipa *premikati se – iti – stopati – korakati, delati – udarjati/tolči – sekati – cepiti* ipd.:

- 1) Specializirani glagoli telesnega in duševnega stanja, tipa *prebivati, stanovati, počivati, smejati se*, se vezljivostno prekrivajo s temeljnimi stanjskimi glagoli kot *bivati, nahajati se, ležati, čutiti* ipd.;
- 2) Specializirani glagoli ravnanja/upravljanja/ustvarjanja se glede na prevladujočo pomensko sestavino naprej delijo na:
  - 2.1) Glagole omogočanja nastajanja/nastanka česa kot *organizirati, opremljati, osredotočati se*, ki se vezljivostno prekrivajo s temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa tipa *omogočati, pripravljati, prizadevati si* ipd.;
  - 2.2) Glagole s poudarjeno pomensko sestavino premikanja, tipa *nesti/nositi, lepiti, postaviti, čolnariti*, ki se vezljivostno prekrivajo s temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem in s samopremikanjem tipa *deti, namestiti (se), vzeti* ipd.;
  - 2.3) Glagole s poudarjeno pomensko sestavino sonahajanja/sopojavljanja/pripadnosti, tipa *zgrabiti, čakati, pestovati, pustiti, pomagati, nabrati, sprejeti*, ki se vezljivostno prekrivajo s temeljnimi glagoli ravnanja in upravljanja kot *ravnati, izvajati, upravljati, vplivati* ipd.; sestavina sonahajanja/sopojavljanja izpostavi še delno vezljivostno prekrivnost s temeljnimi glagoli netvornih dogajanj in procesov tipa *pojavit se, nastati, spreminjati se*, pomenska sestavina pripadnosti pa izpostavi delno vezljivostno prekrivnost s temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem kot *vzeti, pustiti* ipd.;
  - 2.4) Glagole s poudarjeno pomensko sestavino spremembe lastnosti, tipa *aktivirati, kisati, odpirati/zapirati (se)*, ki se vezljivostno prekrivajo s temeljnimi glagoli spremembe lastnosti kot *spreminjati (se), oblikovati, ohranjati* ipd. in ravnanja kot *izpolnjevati, izdelovati, pripravljati* ipd.;
- 3) Specializirani glagoli govorjenja, razumevanja in mišljenja, tipa *sporočati, signalizirati, ugotavljati, razumeti, spoznavati, preučevati*, se vezljivostno prekrivajo s temeljnimi glagoli govorjenja, razumevanja, mišljenja kot *govoriti, predstavljati (si), misliti* ipd.;
- 4) Specializirani glagoli s splošnim pomenom spremembe, tipa *rušiti se, prikazovati se, vznikati*, se vezljivostno prekrivajo s temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa kot *napravljati se, lotevati se, prizadevati si* ipd., ravnanja in samopremikanja kot *uresničevati se, uveljavljati se* ipd. Udeleženske vloge so iste kot pri temeljnih glagolih spremembe lastnosti;

---

⁶ Glede na pomenskosladdenjsko vezljivost so se izoblikovale vezljivostne glagolske pomenske skupine. Pri tem sem se zgledovala po vezljivostni delitvi čeških glagolov v delu Vtné vzorce v češtin (1987) F. Daneša in sodelavcev. Z vzorčnim korpusom glagolov (jezikovnosistemske netvorjenih in tvorjenih) sem zaobjela vse tipične značilnosti pomensko- in strukturnosladdenjske vezljivosti.

- 5) Specializirani glagoli premikanja se vezljivostno delijo na a) desno nevezljive procesne glagole – poudarjen je potek premikanja – in na desnovezljive b) ciljno usmerjene glagole – poudarjen je cilj/namen – in c) dogodkovne glagole – poudarjena je vsebina dogodka s prevladujočimi glagolskimi sestavljenkami. Elementarni glagol *premikati se* in temeljna *hoditi* in *iti* s svojimi tvorjenkami vzorčno pokrivajo celotno vezljivost glagolov premikanja.

Tovrstna pomenskosestavinska hierarhična vezljivostna mreža, ki glagole deli v pet osnovnih skupin z več podskupinami, je eno izmed potrebnih izhodišč za vse pomenskoscledenjske obravnave stavčnih in nadstavčnih razmerij, tudi za kookurenco, koreferenco ipd.

1.2 Kookurenca (sopojavljanje/sodogajanje) : koreferenca (sonanašajsko razmerje udeležencev) – glede vezljivostne pomenske skupine slovenskih glagolov

Poleg kookurenčnega razmerja med glagoli oz. povedki višjega reda kot t. i. jedrni glagoli in notranjimi glagoli se s (so)organizacijo njunih udeleženskih vlog z ustreznimi udeleženci vzpostavlja tudi koreferenčno razmerje, ki omogoča vezljivostno vključevanje istega udeleženca v njuni vezljivostni polji v različni udeleženski vlogi. Lahko rečemo, da kookurenčnost v prvi vrsti izraža pomenskosestavinsko združljivost določenih vrst glagolov, na drugi stopnji pa se pridružuje še pogoj koreferenčnosti/nekoreferenčnosti udeležencev.

1.2.1 Kookurenca (sopojavljanje/sodogajanje)

Pomenska družljivost oz. kookurenčnost je jasno razvidna pri sopostavitvi določenih vrst glagolov:

- 1) **glagoli odločitve, privolitve in obljube** (*odločiti se za, dogovoriti se, sporazumeti se, obljubiti ...*) **niso kookurenčni z glagoli stanja, neodvisnega od volje vršilca/nosilca**, npr. bolezn, pohabljenosti, sramu, zmedenosti, inteligentnosti, podobnosti, tudi ne z **glagoli volje**, npr. hotenja, želje, poželenja, **tudi ne z glagoli občutenja**, npr. milosti, ljubosumnosti, zavisti, sovraštva, npr. **Peter se je odločil zboleti, *Peter je obljubil Ani, da bo zbolel, *Peter se je dogovoril, da bo (za)sovražil Anino prijateljico, *Peter je obljubil Ani, da bo (za)sovražil njeno prijateljico;*
- 2) **glagoli resignacije in tolerance** (*sprijazniti se z/s ...*) **so kookurenčni z glagoli stanja, neodvisnega od volje vršilca/nosilca**, npr. bolezn, pohabljenosti, sramu, zmedenosti, inteligentnosti, podobnosti, npr. *Janez se je sprijaznil s pohabljenostjo, Ana se je sprijaznila s svojo plahostjo, niso pa kookurenčni z glagoli volje, tudi ne z glagoli odločitve, pobude in ne z drugimi operativnimi glagoli, pri katerih je relevantna tudi udeleženska koreferenčnost/nekoreferenčnost, npr. nesmiselni **Peter se je sprijaznil s tem, da sovraži Ano* (nasproti smiselnemu *Janez se je sprijaznil s tem, da ga Ana sovraži*), nesmiselni **Janez se je sprijaznil s svojo odločitvijo stopiti v zakon* (nasproti smiselnemu *Janez se je sprijaznil z odločitvijo staršev, da mora stopiti v zakon*), koreferenčna dvoumnost udeležencev dopušča*

izbiro pravilnega ali nepravilnega razumevanja primerov kot *Janez tolerira to, da gleda na televiziji vse serije* (nasproti enournemu *Janez tolerira Ani to, da gleda na televiziji vse serije*) ipd.;

- 3) **glagoli odpuščanja, oprostitev, dopustitve niso kookurenčni z glagoli stanja, neodvisnega od volje vršilca/nosilca**, npr. bolezn, pohabljenosti, sramu, zmedenosti, inteligentnosti, podobnosti, npr. **Janez je oprostil Tončki, da je inteligentna, in so kookurenčni z glagoli odločitve, pobude in z drugimi operativnimi glagoli*, npr. *Janez ji je oprostil, da je odšla od njega, Janez jim je prizanesel, tako da ni dajal nepotrebnih naukov* ipd.

1.2.2 Koreferenca (sonanašajska razmerja)

Koreferenco omogočajo glagoli oz. povedki 'drugega/višjega razreda' (W) ali t. i. razlagalni oz. razmerni povedki oz. tudi povedki z abstraktnimi glagoli s **tudi** nepredmetnimi (pomenskosladejskimi/propozicijskimi udeleženci in udeleženskimi odvisniki označeni z določili: $U_p/0_p$) v večstavčni (zloženi) povedi. Sem sodijo tudi naklonski in fazni glagoli v primerih kot *Marija je hotela izbrati sodelavko med svojimi sošolkami* $W U_x, VI\emptyset_{x(1)}U_yU_z$, *Marija se je odločila izbrati sodelavko med svojimi sošolkami* $W U_x, VI\emptyset_{x1}U_yU_z$ ipd.

Možnost koreference (označevana je s podpisanimi številkami za ustrezne udeležence jedrnega glagola: $x - 1, y - 2, z - 3$) je odvisna od pomenskosti jedrnega glagola – ločujemo:

1) Obvezno koreferenco

- 1.1) prvega notranjega/pomenskopodstavnega udeleženca s prvim udeležencem (z vršilcem/nosilcem dejanja V/Nd) jedrnega povedka z glagoli samodelovanja, samousmerjanja oz. vzvratnega delovanja, tj. predvsem z glagoli samo(vz)pobude v povedku, ki zahtevajo stalno (tj. pri vseh povedkih večstavčne povedi) /ne/tvorno udeležbo izhodiščnega vršilca/povzročitelja/pobudnika, npr. *odločiti se, priznati, izpovedati (se), izogniti/izogibati (se), izgovoriti (se), odvaditi se, obljubiti, obvezati se, obtoževati se, kriviti se, skleniti, rešiti se, prevarati se, obvarovati se, presenečati, razburjati* ipd. v *Peter se je odločil, da odpotuje* $W U_x, V\emptyset_{x1} : Peter se je odločil za potovanje$ $W U_x, NV\emptyset_{x1}$, *Peter je priznal sodniku, da je ukradel uro* $W U_xU_y\emptyset_y : Peter je priznal, da je ukradel uro$ $W U_x\emptyset_y, V\emptyset_{x1}U_y\emptyset_z : Peter je priznal krajo ure$ $W U_x\emptyset_y, NV\emptyset_{x1}U_y\emptyset_z$, *Peter je obljubil staršem, da se bo poboljšal* $W U_xU_y\emptyset_z, V\emptyset_{x1} : Peter je obljubil, da se bo poboljšal$ $W U_x\emptyset_y, V\emptyset_{x1} : Peter je obljubil svoje poboljšanje$ $W U_x\emptyset_y, NV\emptyset_{x1}$, in 1.2) prvega notranjega/pomenskopodstavnega udeleženca z drugim udeležencem (s prizadetim ali prejemnikom dejanja Pr/Pre_d) jedrnega povedka z vplivanjskimi/ciljnimi glagoli tipa *obvezati, očitati, opominjati, oponašati, spodbujati, nagovarjati, nadlegovati, osramotiti, ponižati, sumiti, preprič(ev)ati, zahtevati, pritiskati na* ipd. v *Peter je opominjal Ano, naj varuje skrivnost, Ana je prepričevala Petra, naj se poroči z njo* $W U_xU_y, V\emptyset_{x2}U_{y(1)} : Ana je prepričevala Petra za poroko z njo$ $W U_xU_y, NV\emptyset_{x2}U_{y(1)}$, *Ana je nagovorila Petra, da se je odpovedal karieri* $W U_xU_y, W\emptyset_{x2}NV\emptyset_{x2} : Ana je nagovorila$

Petra k odpovedi politične kariere $W U_x U_y$, $NW\emptyset_{x2}NV\emptyset_{x2}$, *Marija je opominjala Marka, naj je ne moti* $W U_x U_y$, $W\emptyset_{x2}U_{y(1)}\emptyset_p$;

- 2) **Neobvezno koreferenco** prvega notranjega/pomenskopodstavnega udeleženca s prvim ali drugim udeležencem (z vršilcem/nosilcem dejanja V/Nd ali s prizadetim ali prejemnikom dejanja Pr/Pre_d) jedrnega povedka, npr. */pre/strašiti se, /raz/veseliti se, /raz/žalostiti se, odkrivati, spominjati se, pomniti, spoznavati, povpraševati, poizvedovati, privaditi se, navaditi se* ipd. v *Peter se je prestrašil, da je izgubil denar* WU_x , $V\emptyset_{x(1)}U_y$ (nasproti *Peter se je prestrašil, da je Ana izgubila denar* $W U_x$, $VU_{x(1)}U_y$), *Janez je prestrašil znanca, da umira* $W U_x U_y$, $V\emptyset_{x(1/2)}$: *Janez se je prestrašil, da umira* $W U_x$, $V\emptyset_{x(1)}$: *Janez se je prestrašil smrti* $W U_x$, $NV\emptyset_{x(1)}$, *Peter se je razveselil, ker je podedoval imetje po stricu* $W U_x$, $V\emptyset_{x(1)}U_y U_z$: *Peter se je razveselil staršev, ker so podedovali imetje po stricu* : *Peter je razveselil starše, da jel(so) podedoval(i) imetje po stricu* $W U_x U_y$, $V\emptyset_{x(1)}U_y U_z$;
- 3) **Obvezno nekoreferenco** prvega notranjega/pomenskopodstavnega udeleženca s prvim ali drugim udeležencem (z vršilcem/nosilcem dejanja V/Nd ali s prizadetim/prejemnikom dejanja Pr/Pre_d) jedrnega povedka, npr. *domnevati, upati, pričakovati, distancirati se, tolerira, upošteva, prizanaša* v npr. *Andrej je domneval, da Ivana pred njim nekaj skriva* $W U_x$, $WU_x U_p U_{z(1)}$.

Posebnost so koreferenčna razmerja pri neosebni naklonski uporabi glagola kot npr. v *Petru se je posrečilo odditi z doma, Ani je preostalo zateči se v najbližje zavetišče* W , $VI\emptyset_{x2}U_y$, U_y ' ! W , VI/WI ..., U_y , *Mojci se je posrečilo potovanje z avtom v Grčijo, Ani je preostal pobeg v najbližje zavetišče, Juretu se je posrečil vzpon na vrh* W , $NV\emptyset_{x2}U_y U_z U_y$, kjer je koreferenčni udeleženec nosilec dejanja v dajalniku.

1.2.2.1 Nekaj primerov **obvezne koreference x_1** , **neobvezne koreference $/x_1/$** in **obvezne nekoreference x** za dvoudeleženske glagole z logično formulo $P(x, q)$, kjer udeležensko vlogo y zapolnjuje q kot pomenskopodstavni udeleženec:

- 1) WU_x , $V/W U_{x1}$ ... z glagoli kot *prepričevati se, opogumljati se, ponašati se, bahati se, obvezovati se, obljubljeni (si), očitati (si), izgovarjati se, upirati se* ipd. v *Prepričuje se / Opogumlja se / Ponaša se / Baha se / Obvezuje se / Obljublja (si), da on sam to zmore, Očita si, da sam ni dovolj ukrepal ...*
- 2) WU_x , $V/W U_{x1}$ ... z glagoli kot *vedeti, upirati se, zavedati se, izgovarjati se, spominjati se, tožiti se, obžalovati, potrditi* ipd. v *Avtorica je vedela, da sama ne more preprečiti, Oče se je upiral, da bi njegovi otroci bili v slabi šoli, Tone se je zavedal, da sam/drugi ne morejo preprečiti nesreč, Prebivalci bloka so potrdili, da so onil sosedu prišli domov ...*
- 3) WU_x , $V/W U_x$ ... z glagoli kot *slišati, posumiti, zahvaliti se, opazovati, ogledati si, opazovati, spremljati, vedeti* ipd. v *Obiskovalci so slišali, da so se v mestu naselili begunci, Tone je posumil, da je prijatelj dobil podkupnino, Gostitelj se je zahvalil,*

da so pevci obiskali njegovo gostišče, Obiskovalci so si radi ogledali, kaj s tolikšnimi tacami se skriva v kraški jami, Eksperti so opazovali in spremljali, kako ljudje s posebnimi starimi orodji izdelujejo že pozabljene izdelke ...

1.2.2.2 Nekaj primerov **nekoreference** za dvoudeleženske glagole z logično formulo P (x, q):

- 1) $WU_x, U_{q \text{ part}} V/W_{\text{part} \dots}$ v *Z zanimanjem so opazovali to, kako urejajo jetniško sobo, Tone rad posluša o tem, kako so bežali čez mejo, Sovražil/Zagovarjal/Zanikal je to, kar so drugi odobraval, Odobraval/Potrjevali so vse, kar je prišlo ...*
- 2) $WU_x, U_{x \text{ part}} V/W_{\text{part}} U_x U_{y2 \dots}$ v *Nagovarjala je sostanovalec, naj jim drugi popravljajo, Prepričeval je prijatelje, naj jim drugi popustijo in oprostijo ...*

1.2.2.3 In še primeri, kjer se **združujeta glagolska kookurenca in udeleženska koreferenca** za dvoudeleženske glagole z logično formulo P (x, q):

- 1) $WU_x, U_{x \text{ part}} V/W_{\text{part} \dots}$ v *Z zanimanjem so opazovali jetnike, kako urejajo jetniško sobo, Tone rad posluša o prednikih, ki so bežali čez mejo ...*
- 2) $WU_x, U_{y \text{ part}} VI / WI_{\text{part} \dots}$ v *Opazoval je ljudi tekati, Nagovarjal je ženo gledati/iskati, Videl jo je čakati ...*

2 Kookurenca (sopojavljanje/sodogajanje) in koreferenca (udeležensko sonanašanje) glede na vidske pomene stavčnih povedi

Pri pomensko- in strukturnoskladenjski obravnavi v okviru posameznih glagolskih pomenskovezljivih skupin je upoštevan tudi vid – tako z vidika tvorjenosti glagolov (npr. predpanske tvorjenke oz. sestavljenke)⁷ kot tudi v smislu t. i. vidskega pomena stavka,⁸ ki naj bi se ga dalo docela razbrati šele iz stavčnega položaja, ker upošteva tudi stavčno organizacijo glagola in njegovih udeležencev.

Vsekakor pa je vidskost že v pomenskosestavinskosti glagolov in zato soodloča tudi o vezljivosti in tako vpliva tudi na oblikovanje različnih pomenskoskladenjskih razmerij v povedi.

⁷ Vpliv tvorjenosti besed na njihovo vezljivost obravnava A. Vidovič Muha v razpravi Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (1993). S primerjanjem glagolskih sestavljenk z njihovimi skladenjskopodstavnimi glagoli in z ustreznimi nesestavnimi glagoli, npr. *izpisati* : *pisati* iz : *pisati*, z upoštevanjem celotnega gradiva SSKJ ugotavlja, da je predpansko obrazilo pretvorba (vsaj) enega skladenjskopodstavnega glagolskega razmerja, kar zoži vezljivostno polje tvorjenega glagola (izjema so sestavljenke s samo faznim predpanskim obrazilom). V razmerju med sestavnim (tvorjenim) in nesestavnim glagolom pa so spremembe predvsem v okviru leva – desna vezljivost, npr. *izbuljiti oči* : *buljiti* ipd.

⁸ J. Orešnik (1994: 19, 67–77, 79) govori o »vidskem pomenu stavka«, in poleg navadnega glagolskega vida posameznih glagolov po C. S. Smithovi opredeli tipe univerzalnih vzorčnih stavčnih položajev s časovnimi značilnostmi stanje+/-, telično+/-, trajno+/-: a) stanje, b) netelično/b) telično dogajanje, c) netelični/c) telični dogodek (a) *Kmetija stoji na hribu, Zna grško, Je priden*, b) *Sprehaja se po parku, Smeji se*, b) *Zidal je most*, c) *Potrkal/Zakašljaj je*, c) *Razbil se je, Zadel je tarčo*). Našteti vzorčni položaji glagolov v stavkih poudarjajo vsakokratno možno specifičnost organiziranja določenih udeležencev v določenih udeleženskih vlogah, kar spreminja sporočilnost. Šele povezava lastne vidske vrednosti glagola in časovnega ustroja določenega stavčnega položaja dá vidski pomen stavka.

Z vidika vida kot stalne slovnično-pomenske lastnosti glagolov so izhodiščne predvsem vidskopomenske skupine glagolov (vrste glagolskih dejanj glede na časovnost):⁹

- **glagoli trajanja** (statični in dinamični: dvoudeleženski: *bedeti, biti iz, bivati, čakati, dotikati se, dovoljevati, gnezditi, hoteti, imeti, nahajati se, obsegati, odobravati, potrebovati, pričakovati, pripadati, sestavljati, skušati, spodbujati, stanovati, trpeti, veseliti se, vplivati na, vsebovati, zahtevati, želeti*; troudeleženski: *dopuščati, dovoljevati, iskati, krasiti, nagovarjati, ogovarjati, poganjati, pomagati, potrebovati, predstavljati, pregovarjati, prigovarjati, prepuščati, presenečati, razstavljati, stiskati, sugerirati, terjati, tolažiti, uporabljati, vleči, vsiljevati, zahtevati*);
- **trenutni (momentalni) glagoli** (dvoudeleženski: *dotakniti se, dovoliti, nehati, objeti, odobriti, omejiti, opreti se, podražiti, pogubiti, poklicati, potrditi, preizkusiti, pridržati si, sestati se z/s, skočiti, stisniti, ujeti, vznemiriti, zahtevati*; troudeleženski: *dobiti, izkoristiti, obdarovati, okoristiti se, poslati, poterjati, udariti, uporabiti, vprašati, vzeti, zasugerirati*);
- **inhoativni glagoli** (dvoudeleženski: *dobiti, dojeti, izginjati, izgubljati se, občutiti, obmolkniti, opaziti, počakati, poročiti se, približati se, pridobiti, razžalostiti se, sestati se z/s, skoncentrirati se na, srečati se z/s, uganiti, upoštevati, ustaviti se, vstopiti, zagledati, zagotoviti si, zaljubiti se, zasovražiti, zastaviti se, zaznati*; troudeleženski: *poočitati (si)*);
- **rezultativni glagoli** (dvoudeleženski: *izprositi, odvreči, pobeliti, počakati, pogasiti, potrjevati, preprečiti, prekiniti, razbiti, razpoznati, razviti se v, uničiti, zasedi, zavezati, zavzeti, zažgati*; troudeleženski: *nagibati, nagovoriti, nameniti, namočiti, napeljati, obsojati, obvarovati, odvreči, ohraniti, potunkati, poučiti, povabiti, prisojati, vključiti, vstaviti, zabiti, zapeljati, zvbati, vzeti*);
- **telični glagoli** (dvoudeleženski: *boriti se za, čakati, dražiti, hoteti, iskati, loviti, nagnesti se, najti (se), odpraviti se, paziti na, potišati, poživiti, pričakovati, prispeti, privijati, spodbujati/spodbuditi, usmerjati, vplivati na, vznemirjati, zahtevati, zavzemati se za, zvijsati, želeti*; troudeleženski: *izobraževati, nagibati, nameščati, napeljevati, napisati, obiskovati, peljati se, pokriti, postaviti, pridelati za, pridobivati za, pripravljati, razstaviti, shraniti, usmerjati, vabiti, vključiti, vreči, vstaviti, zgubiti*);
- **habitualni glagoli** (dvoudeleženski: *bahati se, bati se, bivati, izgubljati, molčati o, obiskovati, obsojati, omahovati z/s, opominjati, pojmovati, premišljevali, prepletati, presenečati, protestirati zaradi, razumevati, sestajati se z/s, skrbeti za, sovražiti, srečevati se z/s, upirati se, vplivati na, vznemirjati se*; troudeleženski: *dajati, dati se, dopovedovati, iskati, izobraževati, jemati, moledovati, napeljevati, oblagati, polagati, pregovoriti, prepeljevati, pridobiti (koga za kaj), pripravljati, razvažati, spremljati, šolati (se), voziti*) ipd.

Potrebno je še poudariti, da je v razmerju med inhoativnimi glagoli in rezultativnimi glagoli bistveno to, da se pri inhoativnih spreminja vršilec oz. nosilec dejanja/procesa, pri rezultativnih pa predmet dejanja/procesa oz. prizadeto z dejanjem/procesom.

⁹ Vid je tudi v slovenščini obravnavan kot stalna (inherentna) slovnična lastnost oz. kot slovarskokategorialna lastnost glagolskega besedja (Vidovič Muha 2000: 34).

- Z vidika vida kot tudi pomenskoskladenjske kategorije in po načelu, da se časovnost najeksplicitneje izraža v stavčnih povedih, pa obravnavamo vidске pomene stavkov oz. povedi glede na časovno-pomensko sosledje uporabljenih povedkov.¹⁰ Časovna razmerja med dejanskimi stanji v dvo- ali večstavčnih povedih, ki so označena s t. i. jedrnimi povedki (v jedrnem stavku) in t. i. notranjimi povedki (v odvisnih stavkih), zahtevajo smiselno časovnopomensko usklajenost ustreznih vključenih povedkov. Smiselna časovnopomenska razmerja je možno predvideti z določenimi kombinacijami glagolov iz določenih vidskopomenskih glagolskih skupin (nujna posledičnospremstvena pojava sta glagolska kookurenca in udeleženska koreferenca). Jedrni povedek (tj. povedek jedrnega stavka) glede na svojo vidskopomensko skupino določa možno vidskopomenskost notranjega povedka (tj. povedka v odvisniku oz. v pomenskopodstavnem udeležencu), npr.: 1) predhodnost vsebine/pomena notranjega povedka glede na jedrni povedek – tipični glagoli v jedrnem povedku so: dovoliti, obdolžiti, obsojati, očitati, oponesti, potrditi, pozabiti, priznati, tožiti, zanikati, zatajiti ... v *Pozabila je, da je včeraj govorila drugače, Potrdili so, da se je zgodila nesreča* (nasproti nekaterim možnostim časovno neaktualne rabe, npr. *Pozabila je, da ji zdravnik prepoveduje kajenje, Obdolžuje ga, da jo zanemarja* ...) ipd., 2) naslednjost (navadno tudi posledičnost) vsebine/pomena notranjega povedka glede na jedrni povedek – tipični glagoli v jedrnem povedku so: čutiti, napovedati, obljubiti, odrediti, predlagati, predvideti, prerokovati, pričakovati, pripravljati se, slutiti ... v *Oče se je pripravljaj, da hčerko pošlje v tujino, Prerokuje/Sluti, da ga čakajo hujši časi* ipd., 3) istočasnost vsebine/pomena notranjega povedka in jedrnega povedka – tipični glagoli v jedrnem povedku so: gledati, izkazovati, ogledovati, opazovati, pokazati, poslušati, videti ... v *Opazoval je, kaj se dogaja, Poslušal je, kako pojejo ptice* ipd., 4) istočasnost ali predhodnost vsebine/pomena notranjega povedka glede na jedrni povedek – tipični glagoli v jedrnem povedku so: kritizirati, lagati, odobravati, poizvedovati, posmehovati se, povpraševati, pretvarjati se, pritoževati se, spominjati se, zasmehovati ... v *Kritizira, kaj delajo* ali *Kritizira, kaj so delali, Pretvarja se, da vse ve* ali *Pretvarja se, da je vse slišal* ipd.

Posebnost so tipični glagoli rekanja, npr. *reči, povedati*, v jedrnem povedku, ki dopuščajo oz. omogočajo poljubno izbiro glagolov v notranjem povedku odvisnega stavka, npr. *Pravi / Povedala je, da se uči slovensko / da se je učila slovensko / da se bo učila slovensko, Peter je prepričeval mater, naj imetje prepusti najmlajšemu, Peter je prepričeval Ano, da se je Ivan preselil v mesto* ipd.

¹⁰ T. i. vidski pomen stavka poleg vida in skladdenjskega pomena glagola upošteva tudi t. i. časovni položaj (tega) glagola v stavku, npr. *Hitro so se vzpenjali na vrh : Hitro so se povzpeli na vrh* in *Hitro so se vzpenjali in se povzeli na vrh*.

2.1 Stavčne povedi z vidika možnih združevanj glagolske kookurence (sopojavljanja/sodogajanja), udeleženske koreference (sonanašanja) in vidskega pomena

Z dvoudeleženskimi glagoli, ki zajemajo oz. so vključeni v vse glagolske pomen-ske skupine, se lahko še najbolj nazorno prikaže združevanje glagolske kookurence (tj. smiselna združljivost glagolskih pomenov v povedku), udeleženske /ne/koreference (tj. obveznost/neobveznost ali neobstoje skladenjskopomenskih odnosov med udežen-ci) in udeležensko-glagolske disjunkcije (tj. skladenjskopomenska delitev oz. ločevanje glagolskih in udeleženskih pomenov v več povedkov ali več udeleženskih vlog).

Vsi trije skladenjskopomenski pojavi, tj. kookurenca, koreferenca in disjunkcija, so prikazani v logični formuli za dvoudeleženske glagole $P(x, q)$ s predmetnim ude-ležencem (x) in s t. i. pomenskopodstavnim udeležencem (q) in s pomenskopodstavni-mi obrazci kot $WU_x, NV/NW U_{x1}...$ v *Prepričuje se / Opogumlja se / Ponaša se / Baha se / Obvezuje se / z delom, Obljublja (si) / Očita si za uspeh, $WU_x, NV/NW U_{x1}...$ v Oče se je upiral slabemu uspehu (svojemulotrok), Tone se je zavedal nezmožnosti preprečitve nesreč, Prebivalci bloka so potrdili prihod (svoj/sosedov) domov, $WU_x, NV/NW U_{x1}...$ v Obiskovalci so slišali za naselitev beguncev, Tone je posumil na podkupnino prijatelju, Gostitelj se je zahvalil za obisk pevcev, Prisotni opazujejo približevanje skupine cilju, Obiskovalci so si radi ogledali skrivanje pošasti v kraški jami, $WU_x, U_{y\ part} NV / NW_{part}...$ v Od njih se pričakuje samo zmago, V njej je videl samo povzpetništvo ipd.*

Logična formula za dvoudeleženske glagole $P(p, q)$ z dvema pomenskopodstavni-ma udeležencema omogoča uporabo pomensko nesestavljenih in hkrati pomensko osnovnejših glagolov kot npr. *povzročiti, omogočiti* v *Preselitev Marije v Ljubljano je povzročila Novakovo oddajanje sobe študentom, Molčanje naroda je povzročilo zaskrbljenost družbenih analitikov, Spanec otroka od sedmih naprej je omogočal pripravo hrane, Zapiranje trgovin šele ob devetih večer je omogočilo ljudsko kupovanje živil šele pozno popoldne ali zvečer, Pokvarjenost ljudi omogoča velike kraje družbenega premoženja* s pomenskopodstavnim obrazcem $W NV/NW U_{x1}..., NV/NW U_{x1}...$, s tem da *povzročiti* že vključuje tudi vzorčno-posledični vidski pomen, medtem ko npr. *omogočiti* za natančnejšo vidkopomensko določitev potrebuje tudi časovno prislovno določilo.

Kot so prikazali in dokazali vsi zgornji primeri, medsebojna povezovanja in soodvisnosti slovnično-pomenskih pojavov še dodatno odkrivajo posamezne lastnosti in posebnosti jezika.

VIRI IN LITERATURA

- František DANEŠ, idr., 1987: *Věné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
Delo XLIII–XLV, 2001–2003: Tema dneva, Dogodki dneva, Svet. Ljubljana: Delo, d. d.
Drago JANČAR, ²1980: *Galjot*. Murska Sobota: Pomurska založba.
– – 000: *Katarina, pav in jezuit*. Ljubljana: Slovenska matica.
Stanisław KAROLAK, 2001: *Od semantiki do gramatyki*. Wybór rozpraw. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN.

- Janez OREŠNIK, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: SAZU.
Rikard SIMEON, 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
Ada VIDOVIČ MUHA, 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom). *Slavistična revija* 41/1. 161–192.
– – 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
Anna WIERZBICKA, 1972: *Semantic Primitives*. Frankfurt: Athäneum.

SUMMARY

Taking into account the methods of the topical comparison of syntaxes in Slavic languages, the article points out Slovene semantic-syntactic-expressive features and peculiarities in semantic- and structural-syntactic phenomena, such as co-reference, disjunction, and co-occurrence. The kernel, onomasiological, aspect (from meaning into expression) is at the same time the valency aspect. Valency and the syntactic phenomena related to it require treatment on three levels: (1) logical (the appropriate selection in terms of mutual appropriateness of predication and the participants); (2) semantic- and structural-syntactic presentation; (3) expressive and/or expressibility presentation (with various levels of expressibility, i.e., with the possibility of obligatory or optional expression or with lack of that possibility). The emphasis is on co-reference made possible by the verbs or, rather, predicates of »the second/higher rank« and/or the so-called explanatory or relative predicates and/or also predicates with abstract verbs with non-object (semantic-syntactic/propositional) participants; this group also includes modal and phasal verbs. The following phenomena are treated in more detail: (1) the obligatory co-reference of the first internal/semantic-base participant with the first participant (agent) of the central predicate with the verbs of auto(matic)-action and self-direction and/or reverse action and the obligatory co-reference of the first internal/semantic-base participant with the second participant (patient) of the central predicate with verbs of influence/goal; (2) optional co-reference of the first internal/semantic-base participant with the first or second participant (agent or patient) of the central predicate; (3) obligatory lack of co-reference of the first internal/semantic-base participant with the first or second participant (agent or patient) of the central predicate. In semantic- and structural-syntactic treatment within individual verbal semantic-valency groups the aspect is also considered, i.e., in terms of verbal word formation (e.g., prefixed verbs) as well as in terms of the so-called aspectual meaning of the sentence. With the two-participant verbs, which are present in all verbal semantic groups, it is possible to completely demonstrate the joining of verbal co-occurrence (i.e., semantic compatibility of verbal meanings in the predicate), participant (lack of) co-reference (i.e., obligatoriness/non-obligatoriness or non-existence of the syntactic-semantic relations between the participants), and participant-verbal disjunction (i.e., syntactic-semantic division/differentiation of verbal and participant meanings among several predicates or several participant roles).